

HOFFMANN ALFRÉD..

1838—1905.

Írta: Róna Béla.

Emlékembe idézem alakját. Jóságos arca, szelid, kék szemének merengő tekintete, arisztokratikus homlokán megülő ezüstfehér haja : földézik az embert, aki már külső megjelenésében is szokatlanul rokonérzést keltő volt.

Aztán eszembe ötlenek azok az órák, amiket társaságában töltöttem. Szavai, megjegyzései, társalgása. A tiszta látás, melyből a dolgokat, az embereket megítélte ; a horaciusi életbölcse ség, melylyel a körötte folyó világot szemlélte. Az az esztétikailag szép élet, melyet élt. Így látom én most Hoffmann Alfrédet, amint ezekre a lapokra rá akarom vetíteni érdemes alakját.

*

Megvallom, nemcsak azért itélem méltónak élete képét e helyütt megrajzolni, mert a Magyar Könyvkereskedők Egyletének elnöke volt. Ha soha nem érte volna is ez a szép tisztesség Hoffmann Alfrédet, itt volna helye az ő életrajzának száz és egy okból. Azok közül való volt, akik pályájukban hivatást látnak, melyet betölteniök kell. Akik a könyvkereskedőt részesül tekintik a nemzeti kulturának, melynek megmunkálásához nap számosúl kell hogy szegődjék. Esménye volt a magyar könyvkereskedelmet bizonyos magasabb színvonalra emelni, mely föléje helyezi a szorosán értett kereskedői tevékenységnek. Azt akarta, hogy a magyar könyvkereskedő

megértse és átérezze azt a nemes missziót, mely rá, a vajudó, forrongó társadalmi jelenségek közt vár. Szerette volna lelkiületének egész hevét átültetni mindazokba, akik vele egy pályát szolgáltak. Nemes igyekezetének egész odaadásával rajta volt, hogy meg tudja értetni velük, milyen feladat vár rájuk; ennek a betöltése büszkeség, tudata az energiát növelő érzés.

Hoffmann Alfréd nem állt egyedül ezzel a fölfogásával, de senki annyit nem tett annak érvényesítésére, mint ő. A Gondviselés megadta, hogy a nemzet megpróbáltatásának küzdelmes éveiben egy Emich Gusztáv, Ráth Mór és Hoffmann Alfréd álltak a küzdők sorába. Nemzeti kulturánk multjának kutatói nem fogják kicsinyelni a munkát, melyet ők végeztek. Volt idő, mikor a nemzeti magatudat legéberebb őrszemei ők voltak. Abban a vígasztalan sötétségben, mely a nemzet szabadságküzdelmének vérbefűlt napjaira következett, ők gyújtották az első mécseseket. A csüggedésben ők szólaltatták meg a nemzet íróit, hogy vígasztaló szavuk buzdítása új élet-erőt öntsön az elernyedte tagokba. Tompa, Vörösmarty, Arany és Petőfi szózatát a nemzethez juttatni abban az időben nem oly könnyű feladat volt. A cenzura ezernyi ezer akadékoskodása és a Bach-rendszer mindenben titkos dolgot sejtető kémkedése a magyar könyvkiadót válságos helyzetbe sodorhatták. Hányszor kellett nekik a helytartótanács elé járulniok olyan deliktumok miatt, amik mindennek, csak deliktumnak nem voltak nevezhetőek! Hányszor megfenyegették őket üzlettartási joguk megvonásával, ha részesévé szegődnek a «rebellis» mozgalmaknak!

Mit bánták ők ezt? Mi volt nekik mind ez ahhoz a tudathoz képest, hogy az ébredező nemzeti érzés erősítéséhez hozzájárulhattak? Ők hivatást véltek teljesíteni, melynek végére kell vala járniok ezekben a nehéz napokban. A Hoffmann Alfrédnek nem törődnek a céljaik elé

meredő akadályok leküzdésének nehézségeivel. Ők csak azt látják, mi van ezeken az akadályokon túl és ennek eléréseért mindent képesek lebírni. Törhetlen akaraterővel, magatudatos szívóssággal, a bizalom fölverte odaadó munkával.

*

«Hoffmann Alfréd közönséget nevelt, de író is, hogy nyisson előtte utat, melyen tudása kincseit elhintesse. Ítélettel, tapintattal járt el s mindenek fölött soha nem kürtölt, de annál forróbb honszerelmének szegődött szolgálatába, midőn kockázatos vállalatait: gondosan szerkesztett, értékes magyar könyveket juttatott egy mind hatalmasabban fejlődő olvasóközönség kezébe». Ime ez az ítélete róla Ágai Adolfnak, ennek az élesszemű, kitűnő írónak. És valóban, aki végig kíséri Hoffmann Alfréd munkásságát élete egész pályáján, szinte elcsodálkozik az ideális törekvések e szakadatlan láncolatán. Őt nem kedvetlenítette el semmi, nem vágta el fonálát cselekvésének semmi csalódás, semmi balsiker.

Pedig ezekből is bőven kijutott neki. Hányszor kellett megbirkóznia közönnyel, fölvennie a harcot nemtörődömséggel! És hányszor kellett látnia ideáljait a köznapiság posványában vergődni, céljait vígasztalan sivárságba fúltni! Csodálatos, hogy mimóza természetű lénye e ponton nem engedett soha külső hatásoknak. Tétovázás, kedvetlenedés mindenben elfoghatta, eszményeiért való küzdelmében soha.

*

Élete folyásának megismerésére magában is sok tanulságot rejtő.

1838-ban született Sopronban. Ez a város akkor, inkább mint valaha, német volt. Ám a Hoffmann-család ereiben izzó magyar vér folyt. És noha német szóbeszéd uralkodott köztük, érzésükben, törekvéseikben a magyar fajszeretet heve lángolt. Ott a határon, közel az idegen

kulturához, nem vesztették el érzéküket a nemzeti törekvések iránt. Ilyen lelkülettel eltelve került föl a fiatal Hoffmann Alfréd Pestre, hogy szülővárosában megkezdett iskoláit folytassa. Alig volt itt, a szülői akarat Jászberénybe készítette menni, hogy ebben a tiszta magyar városban elsajátítsa a magyar szó kincsét. Teljes buzgalommal és odaadással tett ennek eleget a nagy intelligenciáját korán eláruló fiú. És mikor Jászberényből visszakerült újra Pestre és a Hampel-féle kereskedelmi iskola növendéke lett: már teljesen kész, érett életprogramja volt. Ott, a magyar Alföld szívében, egy derék magyar úri családnál, Lakatos főjegyzőéknél szívébe vésték a kor magyar érzését. Ez elkísérte idáig és ebben az akkor jónévű iskolában elvégezve a köteles tanfolyamokat, szinte repülni szeretett volna már ki, a nagyvilágba, emberek és dolgok megismerésére.

Nagybátyja, Eggenberger Ferdinánd híres pesti könyvkereskedő volt. A magyar társaság színe-java kereste föl a pesti patricius igazi mintaképének könyves boltját. Eggenbergernek nagy tervei voltak az immár érett gondolkodású fiatal rokonnal. Kiküldötte tehát a külföldre. Ország-világot látni, embereket, viszonyokat megismerni, az életpályához szükséges alapot erősen megvetni.

A fiatal Hoffmann, mindennel ellátva ami szükséges, előbb Stuttgartban tartózkodik, majd Münchenbe megy. És itt kezdenek először kibontakozni a lelkületében szunnyadó törekvések. Hoffmann Alfréd alapjában a leg-szenzitívebb természet volt, rajongó szeretettel eltelve minden iránt, ami művészi dolog. A szép mindenben és minden formában, lekötötte érdeklődését. Már a fejlődése első korában is. És itt Münchenben ezer és egy alkalom kínálkozott, hogy egyénisége ily irányban fejlődjék tovább. Híres volt már akkor is a bajor főváros művészeti főiskolája. Valóságos búcsújáró helye a művészetek iránt

hevülőknek. Az Izar-parti kies metropolisról már akkor az volt világszerte a vélemény: a modern Athén. Műemlékei, neves tanárai, a város egész művészeti múltja indokolttá tették ezt az epitheton ornanst.

Es ebbe a világba került Hoffmann Alfréd. Még nincs megállapodása az iránt, milyen életpályát fog választani. Lelkében csak vágyakozások rajzanak, melyek határozott formát még nem öltenek. És eljár szorgalmasan az akadémiára. Kitünő rajzoló. Egy okkal több, hogy művésznak készüljön. A müncheni társaságban egy akkor már kiváló tehetségének mindenjelét valló magyar ifjú lett benső barátja, a magyar történeti festészet későbbi oszlopos alakja: Székely Bertalan. Mindig vele van. Együtt beszélnek meg terveiket, jövőjüket. Szövögetik a jövőbeli dicsőség színes ábrándképeinek tarka kárpitját. Itt ébred a két ifjú lelkében az a tartós kapocs, mely egy egész élet igaz barátságává fejlődik köztük.

Az idill azonban csakhamar megszakad. Hoffmann Alfréd hírt kap hazulról nagybátyja súlyos betegségéről és sürgető levelek szólítják vissza Pestre. Fájó szívvel búcsúzik a meghitt körtől és egyelőre lemond a tervezett párisi tartózkodásról, ahol művészi hajlamainak tágabb hazáját vélte megtalálni. Siet haza. 1859-ben belép nagybátyja üzletébe, akinek határozott kívánsága, hogy régi jóhírű cége majdan unokaöcscse kezére kerüljön.

Hoffmann Alfréd egy percig sem habozik. Neheze esik ugyan lemondania a tervekről, melyek szívében rajzoltak. Gyönyörű levelet ír barátjának, Székely Bertalannak Münchenbe. Buzdítja, lelkesíti tartson ki legalább ő a dicsőséghez vezető úton, ha már neki ez nem adott meg. Igéri, hogy bármiféle életkörülmények között megőrzi ideáljait. Aminthogy meg is tette. Rajongóbb, odaadóbb, művészbarátot képzelni sem lehet a későbbi Hoffmann Alfrédnál.

A 60-as évek elején nagybátyja meghal és az Eggenberger-féle könyvkereskedés az akkor huszonöt-
esztendő Hoffmann Alfrédre száll. Érti a felelősség
súlyát, mely a névvel örököül maradt rá. Már akkor
majdnem egy egész évszázados mult van a cég mögött.
Olyan múlt, mely a jelenre is kötelez. Az Eggenbergerek
nevezetes szerepet játszottak nemcsak a magyar könyv-
kereskedelemben, hanem a régi Pesti közéletében is.

Minthogy még nincs teljesen tájékozva a könyv-
kereskedői tevékenységben, maga mellé veszi társul
Grünert, aki már nagybátyjának is hűséges dolgozó-
társa volt, majd a Hartleben-cég üzletvezetőjét: Molnár
Jánost. Ám ő lesz az üzlet lelke. Az a bolt ott a régi
Ferenciek-terén csakhamar nevezetes szerepre tesz szert.
Valóságos kaszinója lesz a tudomány és közélet akkori
vezetőinek. Micsoda nagy dolgok beszélődnek meg itt
nem egyszer! Ami titkos vágyakozás a hazafiak borús
szívében lappang, itt ölt szárnyat; törekvések, célok,
tettek itt érlelődnek meg sokszor, olyan célok és törek-
vések, melyek a nemzet jövőjére messze kiható fontos-
ságúak. Balogh Kálmán, a híres orvos professzor, Greguss
Ágost, Plósz Sándor, Fodor József, báró Eötvös Loránt,
Ágai Adolf, majd később Kármán Mór, Högyes Endre
és a magyar tudomány számos más jelese ennek a kaszinó-
zásnak rendes napos vendége. A szeretetreméltó, uni-
verzális műveltségű házigazda a lelke a kis társaságnak.
Ő tartja össze őket, törekvéseiket istápolja, céljaikat
megvalósítani: lelke leghőbb vágya.

De nemcsak ahhoz van érzéke, ami a tudomány
körébe vág. Nemcsak arra törekszik, hogy a parlag
magyar pedagógiai irodalmat virágoztassa föl. Régi sze-
retete a művészetek iránt még mindig él szívében. Izsó
Miklós, a híres, de gondokkal küzdő magyar szobrász
ha megszorúl, csak Hoffmann Alfrédet keresi föl, aki
kész örömmel siet támogatására. És hány más tehetség-

nek segít szárnyra keléshez, mennyi nemes törekvésnek veti meg alapját! Az esztétikus Greguss Ágost és Keleti Gusztáv, a mintarajziskola későbbi igazgatója nem egy jeles tanítványukat küldik «Tant Hoffmann»-hoz, ahogy tréfásan elkeresztelik őt, amiért mindenkiről gondoskodni igyekszik.

Az Eggenberger-féle üzlet pedig közben mind nagyobb jelentőségre tesz szert. Kiadványainak száma egyre nő, tekintélye kifelé egyre terjed. Mig Emichék és Ráthék a belletrisztikára vetik magukat és a nemzet klasszikusait teszik hozzáférhetővé: Hoffmann Alfréd tisztán tudományos munkákat kultivál és főleg a tudományok népszerűsítésének eszméjét szolgálja. Semmiféle áldozattól nem riad vissza, hogy ezt minél hathatósabban érje el. Nincs itt a helye annak, hogy elésoroljam mindezeket a munkákat. A magyar könyvkereskedelemben sokkal mélyebb nyomot szántott az ő működése, semmint ne volna ismert minden arra illetékes faktor előtt.

*

Míg így üzletének határait szélesíti, nem téveszti szem elől régi eszményeit sem. Művészeti törekvéseink a 70-es években kezdenek erősebb talajra kapni. Egy istenáldotta magyar tehetség: Munkácsy Mihály világhíre, fölrázza a tespedésből a nemzet hivatottjait. Eötvös József báró a kultuszminiszter és ezzel meg is mondtuk azt, hogy semmiféle művészeti törekvés nem marad támogatás nélkül, ha ahhoz állami hozzájárulás szüksége forog fönn. De az erőre kapó fiatal magyar művészet támogatása megindul társadalmi téren is. Itt a pesti társaságban lelke ennek Hoffmann Alfréd. Föntartja régi összeköttetéseit és Makarttal sűrű levelezésben áll. Sőt Keleti Gusztáv arra is rábirja, hogy műkritikákat írjon. Szelid lelkülete természetesen nem tűri meg a lebecsülést, annál is inkább híve a buzdításnak, ösztökélésnek.

Ő maga is mecénásául szegődik a művészetnek. Szobái lassan-lassan megtelnek műtárgyakkal, izléses nippekkel, nagyokra emlékeztető apróságokkal. Amint tehetsége engedi, áldoz amateur-szenvedélyének. És azok, akik később, főleg élete utolsó éveiben, szalonjában megfordultak, nem győztek eleget beszélni Hoffmann Alfréd kiváló műízléséről, a lelkületével egybeforrtn műtárgyairól.

Ez az ő szalonja pedig hovatovább egyre keresettebbé lesz. A magyar tudományos világ színe-java gyülekezik ott egybe. Tán nem állok egyedül véleményemmel ha azt mondom, hogy Hoffmann Alfréd az első magyar könyvkiadó, aki intenzív kapcsolatot tud teremteni író és kiadó közt. Nemcsak azért, mert mindig és mindenkor rendelkezésére áll íróinak. Ez a kevésbbé fontos körülmény. Hanem inkább azon okból, hogy igazi nagyúri áldozatkészséggel látja szalonjában a fővárosi társaság mindama tényezőit, akiknek irodalomhoz, művészethez közük van. Előzékenysége, ritka szeretetreméltósága, határt nem ismerő áldozatkészsége ebben a körben fogalommá tették Hoffmann Alfréd nevét.

*

A magyar könyvkereskedelemben is változnak közben a viszonyok. A magyar szellem hatalmas térfoglalása lassankint benépesíti irodalmunk parlag tereit. Évről-évre bővülnek irodalmunk határai és a magyar könyvtermelés szinte példátlan arányokat ölt. Egy-egy karácsonyi könyvpiac magában termel annyit, mint azelőtt egy esztendő. Hol vannak az idők immár, mikor a kiadó a «pesti vásár»-ra jelezte egy-egy újabb munka megjelenését és a közönség kapva-kapott azokon a nagyon kevés csínnal, de annál több jóakarattal megjelentetett könyveken!

A magyar könyvtermelés rendszeres gazdagodása a 80-as évek elejétől datálódik. A Heckenast-féle üzletből alakult Franklin-Társulat és az Emich-kiadványokat átvett Athenaeum, Ráth Mór, majd az Eperjesről fölkerült

Révai Testvérek, nemes vetélkedéssel adják közre a szép-irodalom és tudomány újabb termékeit. A pozsonyi Stampfel Károly is nem kis mértékben járul hozzá ahhoz a munkához, mely a művelt magyar közönség fokozott gényeit kielégíteni törekszik. Hoffmann Alfréd folytatja a régi irányt és nincs esztendő, mely egy csomó jeles munkát ne jelentene az Eggenberger-cég kiadványai közt. A sárgás-barna borítékú könyvek, melyek kiadványainak egyöntetűségét jellemezték, szívesen látottak mindenkor a magyar könyv terjesztői közt. Ő különben az első magyar kiadó, aki arra törekszik, hogy a tőle kikerült könyveket már formájok is elárulja.

A termelés arányában rendezésre szorulnak a könyvkereskedői viszonyok is. A 70-es évek végén megalakult Magyar Könyvkereskedők Egylete mind intenzivebb munkásságot fejt ki, hogy a rendezés nagy munkáját végrehajtsa. Ennek az egyesületnek kebelében hatalmas munkásságot fejt ki Hoffmann Alfréd, melyet kartársai azzal honorálnak, hogy őt ültetik az elnöki székbe. Tisztét komolyan betölti. Minden gondja között mindenkor az egyesületé az elsőség. Nemcsak a kartársak érdekét viseli szíven, hanem legfőbb gondja, hogy a magyar könyvkereskedelem modern fejlődésében ne maradjon el a nagy nyugati nemzetektől.

Kétségtelen sok újítás vált szükségessé, mely talán nem találkozott tetszéssel az egész vonalon. Nem egyszer hangzott panasz az irányban, hogy az egyesület nem tudja eléggé megóvni a vidéki szortimenter érdekeit. Ám a nagy vállalkozások, melyek időközben keletkeztek és melyeknek terjesztését innen a központból kísérelték meg, nem voltak ártalmára a könyvkereskedelem egyetemességének. Sőt kétségtelenül hozzájárultak a könyvvásárlási kedv fölkeltéséhez.

Hoffmann Alfréd minden tőle telhetőt megtett a viszonyok szanálására. Elnöki megnyitóiban, az egyesület

egyedül gyűlésein mindenkor síkra száll a könyvkereskedelem vitális érdekeinek javára. És nem eredménytelenül. Vallom, hogy az egyesület mai rendezettségére, az erős konszolidációra, mely kiadó és szortimenter között fönnáll, elsősorban Hoffmann Alfréd odaadó munkásságának eredménye.

Megható az a ragaszkodás, melylyel az egyesület dolgai iránt viseltetik. Ha tanácsért jönnek hozzá, félre tesz mindent és vele foglalkozik. Ha valamely újítás létesítéséről van szó, nem tud megnyugodni, míg az létre nem jött. Ott van mindenütt, és mindenkor, ahol az egyesület érdekei megkivánják. Latba veti erkölcsi és anyagi befolyását, de sikerre vezet minden üdvösnek vélt kezdeményezést. Jellemzően mondja róla Benkő Gyula, tisztségében utóda abban a szép beszédben, melyet sirja fölött tartott. Ki volt nekünk Hoffmann Alfréd? Vezetőnk és mesterünk, mintaképe az embernek és könyvkereskedőnek egyaránt. Példaadó a tisztességben, derékességben; a magyar könyvkereskedelem történetében a legfényesebb lapok egyike az lesz, mely Hoffmann Alfrédéről fog megemlékezni.»

*

De volt egy másik kör is, ahol Hoffmann Alfréd példás életet élt. Ha azt mondja róla Emich Gusztáv, hogy: nem csoda, ha annyi tisztelője volt, hisz tudása annyira mély és izlése oly kiválóan fejlett volt, hogy a legkompetensebb szakembereink szívesen hallgatták meg véleményét és tanácsait — akkor mit tartson vala róla meghitt családi köre, melyhez mindennél a világon jobban ragaszkodott? Megható az az odaadás, melyet családi dolgokban mindenkor tanúsít. Nem nősült. De szíve egész szeretetét rápazarolta Matild és Irma nővéreire és nem volt áldozat, melyet kicsinyelt volna, ha arról volt szó, hogy a család érdekeit előmozdítsa.

A Hoffmannok mindig együtt voltak az ő kívánságára. Öccsei, Viktor, a kereskedelmi bank főtisztviselője és Sándor, Budapest székesfőváros főpénztárosa, bár előkelő pozícióban voltak, mindig gondoskodása tárgya voltak. Amannak betegeskedése találta szívéen, ennek családi életében talált enyhülést és vigasztalást. Egészen felüdült, ha családja tagjai körülvették. Elsimultak homlokáról a gond felhői és szelid kék szeme ragyogott az örömtől.

Legszívesebben köztük volt. Ha künn volt a Zugligetben, Sándor öccse villájában, leült egy-egy fa alá és boldogan elmélázott a játszó gyermekeken. Kevés szavú volt kifelé, családi körben annál szaporább beszédű társalgó.

Természete már születésénél fogva a melankoliára hajló. Hányszor elüldögélt órahosszat a zugligeti villában, a magánosság meghitt körében, nem látva semmit a körötte folyó dolgokból, nem törődve a világgal, emberekkel! Hányszor lehetett látni a Ferenc József-rakparti családi ház második emeleti tárt ablakánál ülni, tenyerébe hajtott fővel elmerengeni az előtte elterülő szépséges panoráma szemléletébe. A hömpölygő Duna hajjai, a Gellérthegy sziklás oldalával, a folyam partjain elterülő paloták sora: gyönyörrel töltötték be lelkét és csak akkor riadt föl szemlélődéséből, mikor egy-egy hozzátartozója jött.

— Beh szép is ez, ugy-e? mondogatta ilyenkor szinte felujjongó öröm kitörésével.

A melankolia pedig egyre mélyebben gyökeret vert szívében. Nem külső hatások idézték elő. Hoffmann Alfrédet nem bántották a balsikerek, melyek itt-ott érték. Anyagi gondokkal nem kellett küzködnie, hisz az élet megadta neki a gondtalan élet örömeit. De egyéb bajok találták szíven. Viktor öccsét egy veszedelmes kór kezdte ki. Betegsége végtelen sok fájdalmat okozott neki. Éjjelente fölriadt álmából nem egyszer és futott, hogy megnézzé, hogy van a beteg, de a Gondviselés ellen soha nem zúgolódott. Mélységes vallásos érzése meg-

nyugodott a világi dolgok folyásában. Ha öccse kínzó betegsége kihozta sodrából, csak ennyi volt az egész:

— Mért kell ennek az embernek annyit kínlódnia?

De egyéb jelenségek is hozzájárultak lelke egyensúlyának megrázkódtatásához. Barátai köréből, akiken lelke egész melegével csüngött, sorra érkeztek a fájó hírek. Pulszky Károly idegenbe ment és fegyvert fogott maga ellen. Plósz Pál, akihez a háziorvosi köteléken kívül évek hosszú sora óta tartó benső baráti viszony fűzte: idegbetegség döntötte a sírba. Hőgyes Endréről, akit oly igen becsült barátai közül, az a hír találta szíven, hogy ideggyógyintézetbe kellett, hogy vigyék. Mikor pedig dunaparti sétáinak egyik rendes társa Carleto Ferro hajóskapitány elméje elborulásáról hallott, halotthalványon fölkiáltott:

— Utolsó jó barátomat is elszedi tőlem ez a rettenetes kór! Mi lesz velem?

Tépelődő lett, hite megingott. Még kedvelt helyeit: a Central és a Klotild-kávéházat sem kereste föl esténként. Kerülte az embereket, nem mert gyűlölte őket, de mert félt, hogy valamelyik ismerőséről megint valami Hióbbírral jönnek hozzá. Nem tudta elviselni, hogy annyi jeles ember kidől mellőle abból a körből, mely neki családján kívül a legkedvesebb volt. Jobban, mint valaha kereste a magányt. Az egyedüllét volt immár a szórakozása. Egyre mondogatta:

— Mi lesz velem, ha ezek a vasidegzetű emberek idáig jutottak.

Nővérei mint a beteg gyermeket, vigasztalták. Ilyenkor földerült egy-egy pillanatra, de a kék szemekben ott ült valami sötét borongás. Egyelőre mondhatatlan, de benső elborulást sejtető. Nem zökkent ki a lelki egyensúlya egy percre sem. Olyan szép élet, mint az övé, erre okot nem adott. De az, aki olyan esztétikailag szépen élt, mint ő, félt attól, ami barátait érte.

Mit bánthatták életgondok? Az emberek elismerése és tisztelete környezték. Családi köre, pályatársai rajongó szeretettel csüngtek rajta. Közéleti szereplését királyi kitüntetés érte: a millenáris év kitüntetettjei közt ő is szerepelt a Ferenc József-rend lovagkeresztjével. Kiadványait 1901-ben eladta az Athenaeumnak. Nem tudta kultiválni a kiadást oly módon, mint ő szeretne volna, inkább lemondott tehát a kiadói tevékenységről.

Csak képei és műtárgyai közt érezte már jól magát. Lelke megifjodott régi emlékei közt. A müncheni szép napok emléke rajzolt szívében. Ott zsongtak-bongtak körötte. Az ősz Székely Bertalan még élő alakja a fiatalkori tervezetéseknek, ábránszövegetéseknek. A mester, aranykedélye vidám humorával nem egyszer földerítette a jó barát lelkületét. De ez nem tudott már a régi lenni.

*

Egy borús őszi napon a katasztrófa bekövetkezett. Hoffmann Alfréd nem bírta ki a kétségek kínzó maradosását. 1905 október 24-én egy revolvergolyó véget vetett ennek a szép, példás, tiszta életnek. Még halálában is van bizonyos esztétikailag szép vonás. Kór nem őrlötte meg szervezetét, betegség nem formálta el. Meghalt, mert félt az élőhalott sorsától. Leszámolt az élettől; nem mert nem volt mit várnia tőle, hanem mert úgy akarta befejezni, amint élt: szépen, fájdalom nélkül, magatudatában az elmulásnak.

A Magyar Könyvkereskedők Egylete, mely nevére alapot teremtett, mindenkor hálásan őrzi meg emlékét.